
Gustaaf, Emmanuel en Jan MERCKAERT, rijmelaars en podiumspringers van weleer.

Gaston IMBO †

Wat brengen Gustaaf, Emmanuel en Jan, behalve hun familienaam, bij mekaar? Wellicht hun artistieke voorliefde voor kunst en toneel in het bijzonder. Ze hadden immers alle drie een bijzondere voorliefde voor het amateurtoneel. In deze bijdrage schenken we meer aandacht aan hun bijzondere hobby respectievelijk als would-be historicus, rijmelaar en podiumspringer. Daar gaan echter ook heel wat positieve aspecten mee gepaard. Zo bijvoorbeeld alleen al het feit dat zij in een algemeen Nederlands schreven en hun lezers en toehoorders voortdurend in contact brachten met een standaardtaal, boven de eigen gewesttaal uit, is van een onschatbare waarde geweest voor de latere wederopbloei van onze taal. Rijmelaars en podiumspringers zoals de Merckaerts komt de grote verdienste toe dat onze taal, helemaal in het defensief gedrongen, als een feniks uit haar as verrees...

GUSTAAF MERCKAERT,
Beeldhouwer-architekt, leraar tekenen, toneelspeler en regisseur, would-be historicus, self-made man. De populairste Geraardsbergenaar van zijn generatie, een echte volksvriend

Gustaaf Merckaert (*Afb. 1*)¹ was van zeer bescheiden komaf maar niettemin een opmerkelijke figuur uit het Geraardsbergse verenigingsleven tijdens de eerste helft van de 20ste eeuw. Hij heeft zich door noeste arbeid gestadig weten op te werken. Hij werd te Geraardsbergen geboren op 9 maart 1863, als zoon van Jacobus² en van Angelina Ghijsbrecht. Zijn grootouders langs vaderszijde waren Franciscus Merckaert, slachter, en Johanna De Vlaeminck; langs moederzijde Judocus Ghislenus Ghijsbrecht,

hoedenmaker en Benedicte Carlier. Op 27 april 1893 huwde hij te Geraardsbergen, met de vierenveertigjarige Maria Ghislina De Bruyne, zonder beroep³ en dochter van Johannes, landbouwer, en van Francesca Branckaert.

Het jonge koppel ging in de Lessensestraat nr. 77 wonen. Hij was ridder in de Kroonorde. Gustaaf Merckaert overleed op 28 maart 1951 in zijn woning, Stationsplein nr. 6.

Vorming

Na de lagere school⁴ ging hij les volgen aan de stedelijke school voor teken- en bouwkunde. Eén van zijn leraars daar was Prosper Speck. In 1879 behaalde hij er het diploma van bouwkundig tekenaar. Vermits het beroep van architect toen nog niet gereguleerd was bij gebrek aan scholen voor

opleiding tot dit beroep, kon Gustaaf Merckaert zich later de titel van architect toeëigenen, mits het afleggen van eenvoudige proeven.

Loopbaan

In 1880 werkte hij bij beeldhouwer François De Lestrée uit de Lessensestraat. Hij versierde de voorgevel van dit huis en tekende in die tijd nogal wat ornamenten voor gevels, inrijpoorten en smeedwerk. François De Lestrée was eveneens een oud leraar van Merckaert.

Gustaaf Merckaert voerde ook detailbeeldhouwwerk uit voor Prosper Speck.

De tekenschool werd in 1897 opgedoekt en in 1898 vervangen door de “nijverheidsschool”.

In 1901 werd Merckaert er als leraar aangesteld, voor de vakken

¹ Van Gustaaf Merckaert zijn verschillende schilderijen bewaard die geschilderd werden door Frans Rasquin, oud-leerling van Merckaert. Rasquin schilderde niet minder dan vier (bekende) portretten van hem. Zij bevinden zich respectievelijk op het stadhuis, in het Sint-Jozefsinstituut, in het oud hospitaal (nu Stedelijke Muziekakademie) en in het museum van de Sint-Adriaansabdij.

² Jacobus Merckaert werd te Geraardsbergen geboren op 9 februari 1821 en overleed er op 10 februari 1872. Hij was schoenmaker, weduwnaar van Melanie De Beck (†Geraardsbergen, 11 juni 1847) en een tweede maal gehuwd met Angelina Ghijsbrecht, zonder beroep (°Geraardsbergen, 7 juni 1819). Dit huwelijk werd te Geraardsbergen voltrokken op 9 december 1847.

³ Maria De Bruyne werd te Moerbeke geboren op 21 mei 1849 en overleed te Geraardsbergen op 4 augustus 1935.

⁴ Vermoedelijk deed hij zijn lager onderwijs bij de Jozefieten.

tekenen met de vrije hand, tekenen met materiaal, plantekenen en nijverheidstekenen. Vanaf 1911 gaf hij ook tekenles aan het Sint-Catharinacollege en het jaar daarop eveneens aan het Sint-Jozefsinstituut.

In 1919 werd hij, in opvolging van Louis Conrardy, bestuurder van de nijverheidsschool. Hij bleef dit tot aan zijn oppensioenstelling in 1928, waarna hij de eretitel van zijn ambt mocht dragen.

Maatschappelijk engagement

Gustaaf Merckaert was lid van verschillende verenigingen. Zo was hij sinds zijn vijftiende jaar spelend lid van de toneelvereniging "De Volksvrienden" die in 1878 werd opgericht. Zijn zestigjarig jubileum van toneelspeler werd op 20 maart 1938 gevierd; hij was in 1925 voorzitter van die groepering geworden; een foto van bestuur en leden van de vereniging bevindt zich in het museum van de Sint-Adriaansabdij. In 1887 werd hij lid van de katholieke fanfare Sint-Cecilia. Enkele jaren later, bij de hervorming van de Geraardsbergse burgerwacht in 1890, werd hij ingelijfd bij de derde compagnie als onderluitenant, onder kapitein Emiel Van der Schueren.

In september 1914, kort na de oorlogsverklaring van Duitsland aan Frankrijk, werd hij lid van een "feestcomité" (met o.a. Emiel De Moor, August Cis, Rafaël Fischlowitz) dat fondsen verzamelde, voornamelijk door het opvoeren van toneel, om te spenderen aan liefdadige werken ter leniging van de oorlogsnood (o.a. voedingscomité, de volkssoep, de druppel melk, het werk der weggevoerden...).

De betwiste publicatie

Toch is het niet omwille van de hoger vermelde activiteiten dat ik

Afb. 1: Reproductie van het portret van Gustaaf Merckaert anno 1928. Het gaat om een oliedoek, geschilderd door zijn leerling-kunstschilder Frans Rasquin (1877-1952). Dit schilderij hangt in het Abtenhuis.

Merckaert opneem in deze galerij van Geraardsbergse prominenten, wel omdat hij zich "bezondigde" (letterlijk) aan geschiedschrijving van zijn stad. Het boek dat hij in 1944 publiceerde was, omwille van openlijk gepleegd plagiaat en onvoorstelbaar gemis aan taalkennis en taalinzicht, berucht geworden. Nog in volle oorlog, toen levensmiddelen en grondstoffen bijzonder schaars geworden waren, drukte de firma F.

Van Buggenhout N.V. uit Brussel, op zeer slecht oorlogspapier, Merckaerts boek (25x16,5 cm; 130 blz.) *Geeraardsbergen, zijn oorsprong en geschiedenis in de Middeleeuwen* (Afb.2). Merckaert kondigde op pagina vijf van dit werk aan dat zijn bijdrage tot de geschiedenis van de stad geschreven werd "naar het werk dat ons nagelaten werd in 1627 door kanunnik Jan van Waesberghe en dit van Nicolaas

Afb.2: Reproductie van titelbladzijde

Sanderus, Lindanus, Meyerus, Fris, Joos Schollaert en andere oorkonden”, bijna allemaal werken die in het Latijn geschreven waren. Nu is het zo goed als zeker dat Merckaert geen Latijn kende. In werkelijkheid werd de inhoud, althans van “kapittel” I tot en met “kapittel” XV (blz.7-111, of meer dan honderd bladzijden), een vertaling (of wilde tenminste een vertaling zijn) van het boekje van Benoit Jouret, *Grammont, son origine et son histoire au Moyen-Age, d’après Jean Van Waesberghe et autres écrivains*. Naar Benoît Jouret werd evenwel niet verwezen. Bovendien is zijn vertaling zodanig slecht en de zinsbouw zo verwarrend dat niet alleen de oorspronkelijke betekenis verloren gaat maar dat zelfs vele bladzijden geen betekenis meer hebben en totaal onverstaanbaar blijven. Het is onbegonnen werk hier fouten te citeren, men zou driekwart van de tekst moeten herschrijven. Van de honderd-

dertig bladzijden zijn er slechts zesentwintig leesbaar (blz.112-137); deze vormen het “kapittel” XVI of het laatste hoofdstuk in het boek, maar zijn helaas letterlijk overgeschreven uit de *Geschiedenis van Geraardsbergen* van Victor Fris (namelijk de hoofdstukken: “De streek voor de stichting van de stad” (blz.17-23) en “Overleveringen” (blz.460-481).

Men kan zich afvragen hoe Armand Maquestiau, beheerder van de drukkerij Van Buggenhout N.V zich heeft laten verleiden om dergelijk prulwerk te financieren. Het antwoord blijkt voor de hand te liggen, Armand Maquestiau was immers een oud leerling van Merckaert, die hij vermoedelijk een dienst heeft willen bewijzen. In 1945 maakten de erfgenamen Fris aanspraak op schadevergoeding. Het geschil werd, dankzij Maquestiau, in der minne geregeld en alle nog in de handel zijnde exemplaren werden opgekocht en vernietigd. Volgens Camille Durand uit de Grotestraat, die destijds een “bazar” uitbaatte en Merckaerts boek verkocht, waren er in totaal 200 exemplaren gedrukt. Van het oorspronkelijk aantal van 25 had hij er 18 verkocht.

Op het ogenblik dat de erfgenamen Fris nog geen weet hadden van het plagiaat, rolden de drukproeven van Merckaert’s nieuwe publicatie *Geeraardsbergen, geschiedenis der jaren 1863-1945* van de persen van Van Buggenhout.

Het boekje telt een vijftigtal bladzijden en bevat vele interessante persoonlijke dagboekantekeningen. Met dit werkje heeft Merckaert zich gerehabiliteerd.

Tot slot een laatste opmerking.

Beide uitgaven werden met eigen pentekeningen opgesmukt, zeventien in totaal. De meeste tekeningen zijn echter pure fantasie: het uitzicht van de gebouwen waren immers ontsproten uit de fantasie van Merckaert en bovendien werden de regels van perspectief totaal miskend.

Ongetwijfeld was Gustaaf Merckaert bij deze “letterdiefstal” te goeder trouw, wat niet wegnam dat de tachtigjarige man zwaar geleden heeft onder die tribulaties.

Bibliografie:

- Victor FRIS, *Geschiedenis van Geraardsbergen*, Gent, 1911.
- Marcel GODFROID, *Kroniek van de fanfare St. Cecilia te Geraardsbergen 1850-1980*, Geraardsbergen, 1980.
- Benoit JOURET, *Grammont, son origine et son histoire au Moyen Age, d’après J. van Waesberge et autres écrivains*, Geraardsbergen, 1840.
- Gustaaf MERCKAERT, *Geraardsbergen, geschiedenis der jaren 1863-1945*, Brussel 1945, p.14,4 9.
- Marcel VAN KERCKHOVEN c.j., *De gilde van St. Cecilia te Geraardsbergen*, 1974, p. 116.
- Marcel VAN KERCKHOVEN c.j., *Noemenswaardige mannen en vrouwen uit het rijke verleden van Geraardsbergen, s.d. (1977)*, p. 124.
- Marcel VAN KERCKHOVEN c.j., *Scholen van Geraardsbergen tijdens de 19de eeuw*, Geraardsbergen, 1974, p. 65,66.
- Jacques VAN MELLO, *Geraardsbergen 1068 –1974*, Tiel, 1974, nr. 16, pag. 28.
- Marc VAN TRIMPONT, *De Geraardsbergse “Garde Civique” of Burgerwacht 1795-1920*, Geraardsbergen, 1997, p. 87, 88.

EMMANUEL MERCKAERT,
acteur en declamator

Emmanuel Merckaert werd in Geraardsbergen geboren op 13 oktober 1812. Hij was de zoon van Ph. Joseph Merckaert en Jeanne Jacqueline De Blander.

Hij huwde op 19 november 1840 te Geraardsbergen met Celestine Cassard, naaister, (°6 juni 1821) dochter van Johannes, kleermaker, en Celestine Baguet, winkelierster. Hij overleed in Gent omstreeks 1875.

Lid van de Redijkersgilde Sint-Pieter

In 1837 werd hij lid van de *Rederijkersgilde Sint Pieter*. Van bij het begin ontpopte hij zich als een begaafd acteur en declamator. Ik vermeld hier enkel een paar van zijn grootste successen.

In december 1847 voerde de *Koninklijke Maatschappij van Rhetorica* uit Gent, ter gelegenheid van haar vierhonderdste verjaardag, herhaalde malen Schillers drama "Kabale und Liebe" op, in de Koninklijke Nederlandse Schouwburg. Eén van de hoofdacteurs was Emmanuel Merckaert, in de rol van Ferdinand, die hij op een schitterende wijze vertolkte. Hij kreeg overdonderend applaus en werd herhaalde malen door het publiek op de scène teruggeroepen.⁵

In 1850 nam hij deel aan een grote wedstrijd in het voordragen te Tielt. Er waren 53 geselecteerde kandidaten. Merckaert behaalde de eerste prijs met de monoloog "Lodewijk of wraak en wanhoop". In augustus 1851 werd de

"Maatschappij van Rhetorica" uit Geraardsbergen te Zottegem ontvangen. Van de Maele, Merckaert en Van Damme vertolkten schitterend hun rol en werden uitbundig toegejuicht.⁶

Honor abit artes

De stad Geraardsbergen bracht hem in 1851 een passende hulde. Na een lovende toespraak van burgemeester August Van Santen werd hem in de gemeenteraadszitting d.d. 18 oktober een gouden medaille geschonken met de inscripties "Honor abit artes" (eer bevordert kunst) en "hulde van de gemeenteraad aan de heer E. Merckaert, in de prijskampen van welsprekendheid zeventien maal gekroond".⁷

Voor Eer en Kunst

In 1854 nam Emmanuel Merckaert de leiding van de toneelmaatschappij *Voor Eer en Kunst* (de Motionisten) wat betreft voorbereiding van toneelstukken, declamatie en acteren. In het nummer van 27 februari 1863, 17de jaargang van *De Eendragt*, in een artikelje overgenomen uit het Geraardsbergse weekblad *De Onpartijdige*, werd gezegd dat, onder de leiding van Merckaert, "Voor Eer en Kunst" gestadige vooruitgang heeft geboekt en bekende toneelstukken opvoerde. Deze maatschappij richtte verschillende wedstrijden voor welsprekendheid in (o.a. in januari 1855, in 1858: inschrijvingen bij A. Stocquart in de Kloosterstraat...) en op 8 december 1867 een grote toneelprijskamp voor drama

(gewonnen door de Gentse Fontenisten met "De Bedelaars") en voor blijspel (de palm ging naar "De Morgenstar" uit Brussel, met "De oude vrijster")⁸. Telkens was Merckaert de stuwende kracht. Uit een momentopname anno 1839 blijkt dat hij ook nog onderofficier was in de eerste ban van het eerste bataljon van de Geraardsbergse burgerwacht⁹. In 1856 was hij medestichter van het vrijwillig brandweerkorps.

De grootstad lokt

In 1861 besloot hij Geraardsbergen te verlaten, om zich te Gent te vestigen waar hij veel meer gelegenheid had grote toneelrollen te vertolken.

JEAN MERCKAERT en de achttiende-eeuwse rederijkerij

De 18de eeuw is in de geschiedenis van de kunst in de Zuidelijke Nederlanden een dieptepunt op alle gebied. In de gehele achttiende eeuw is bij ons geen schilder, geen beeldhouwer, geen letterkundige aan te wijzen die, uit esthetisch oogpunt, het vermelden waard is. Tijdens het Oostenrijks bewind (1713-1795) is België een "cultuurwoestijn". Voltaire noemde omstreeks 1740 Brussel "la demeure de l'ignorance". Anderhalve eeuw oorlog en bezetting hadden de bevolking geruïneerd. Het Spaans, noch het Oostenrijkse bestuur interesseerde zich voor onze taal, onze zeden of onze gebruiken. De enige cultuurdragers, de adel en hogere geestelijkheid waren totaal

⁵ *De Eendragt*, 2de jg. 1847-1848, p. 59

⁶ *Ibidem*, 6de jg. 1851-52, p. 28.

⁷ *Ibidem* 13de jg. 1858-1859, In 1859 kreeg Vandermaelen (vader), toneelspeeler van de Sint-Pietersgilde, de erepenning van de stad. Hij declameerde De dood van Beiling uit Helmers' Hollandsche Natie.

⁸ *Ibidem*, 22ste jg. 1867-1868, nummer van 8 december 1867.

⁹ M. VAN TRIMPONT, *op. cit.*, p. 63.

verfranst. De achttiende eeuw was trouwens «de Franse eeuw». Welke letterkundige zou het dan in zijn hoofd halen in het «Vlaams» te schrijven? Het gewone volk was immers grotendeels analfabeet.

Volksonderwijs onbestaande

Het volksonderwijs was zo goed als onbestaande. Daar waar lager onderwijs voor volkskinderen bestond was het van een zeer lage kwaliteit. De meeste schoolmeesters hadden immers geen enkele opleiding genoten en hadden geen enkele pedagogische kennis. Zij oefenden een ander voltijds beroep uit en dreven een bende woelige knapen samen in een schemerig lokaaltje, en “zwaaiden er de plak”. In 1789 ging slechts 3% van de bevolking naar school (H. Pirenne).

Het zal dan ook niemand verwonderen dat 90% van wat in de volkstaal geschreven werd door de zogenaamde Rederijkers, stuntelig (zowel van vorm als van inhoud), onnatuurlijk, platvloers en belachelijk was.

De rederijkerskamers bleven actief en vooral na de vrede van Aken (1748) die, onder Maria-Theresia, een lange periode van vrede inluidde, werd zeer veel geproduceerd, maar helaas van een erbarmelijk gehalte! Ongetwijfeld werden nooit méér toneelstukken geschreven, gekopieerd, vertaald, bewerkt en opgevoerd dan in de tweede helft van de 18de eeuw.

Toneel, was de enige ontspanning van een ongeletterd publiek zonder

enige literaire smaak. In die tijd werd tot in de kleinste dorpen toneel gespeeld.¹⁰ Maar wordt het niet bedenkelijk als men, door een resolutie van 25 mei 1777 verneemt dat er zich onder de leden van de Geraardsbergse rederijkersgilde *Sint-Pieter of Thaboristen* verschillende ongeletterden bevonden. Voortaan zal “*niemant tot mede-broeder connen aengenomen worden, ten sij hij sal de capacitijt besitten soo van lesen als schrijven*”.¹¹ Geraardsbergen was zeker geen alleenstaand geval.

Men bekwamte elkaar in groots opgezette en met veel bombast aangekondigde toneelprijskampen.¹² Reizende toneelgezelschappen bezochten zelfs de kleinste steden. De twee bekendste waren respectievelijk van de Oostenrijker Ignatius Vitzthumb (1720-1816), directeur van 1772 tot 1777 van het “Grand Théâtre” (de huidige Muntshouwborg) te Brussel en van de Bruggeling Jacob T. Neyts (1727-1794). Met kunst heeft dat allemaal weinig te maken. Ik geloof niet dat zij die pretentie hadden; als de leden maar gezellig konden tafelen (men offerde meer aan Bacchus dan aan Apollo) en het volk liefst stedelijk kon vermaken, achtten zij hun doel bereikt.

Voor zijn literaire verdiensten hoeft men Merckaert niet te vermelden, maar hij was, voor de achttiende eeuw, één van de tientallen

scribenten die “de eigen traditie, de eigen taal en cultuur”, levend hielden. Alleen al het feit dat zij in een algemeen Nederlands schreven en hun lezers en toehoorders voortdurend in contact brachten met een standaardtaal, boven de eigen gewesttaal uit, is van een onschatbare waarde geweest voor de latere wederopbloei van het algemeen Nederlands¹³. Een onbekend gebleven rederijker formuleerde het aldus, in 1783: “*Wij zijn als bed'laers die de spaend'ren opraepen van de taal van Vlaand'ren*”.¹⁴

De Geraardsbergse “dichter” P.J. Wicheler, die, op het einde van de 18de eeuw leraar was aan het college van de St. Adriaansabdij¹⁵ bepleitte meer taalkennis en verdedigde de taaleenheid tussen Noord en Zuid. Hij deed dit in zijn antwoord op de prijsvraag die door de kamer van Wakken in 1784 werd gesteld “*wat word' er bijzonderlijk vereyscht in alle Maatschappijen, Gilden ende Konst-genootschappen om de dichtkonst te doen bloeyen*”. *Den iveraar die zig tot dichten wilt gewennen*
Die moet zijn Moedertaal en hare gronden kennen,
Waerom dat hij met vleyt all' hollands meesterstukken moet tragten in zijn breyen, als in metal te drukken.”

Andere Merckaerts

“De familie Merckaert stond sedert lang in den dienst der abdij”

¹⁰ E. VANDER STRAETEN, *Le theatre villegois en Flandre*. 2 vol. Brux. 1881.

¹¹ A. BATSELIER, *Kroniek van het toneel en van het Letterkundig Leven te Geraardebergen 1496-1808*, p. 108-109.

¹² In 1775 lokte de gilde van St. Adriaan op een prijskamp te Kortrijk een zwaar incident uit.

¹³ Prof. Dr. J. SMEYERS: *De Nederlandse Letterkunde in het Zuiden in de 18de eeuw*, in *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*, deel VI, Antwerpen-Amsterdam, 1975, p. 355.

¹⁴ *Ibidem*, p. 331.

¹⁵ E. SOENS, *De Abdij van Sint-Adriaan te Geraardsbergen*, Aalst 1914, p. 56.

¹⁶ *Ibidem*, p. 72, noot 1.

schrijft E. Soens¹⁶. In 1703 vellen de “Merckaerts van Onkerzele” 38 bomen in het Raspaillebos om de afgebrande schuur van het Hof te Buyckmeers wederop te bouwen.¹⁷ Een zekere Jacques Merckaert († Geraardsbergen, 4 december 1708) was in 1689 opperdeken van de rederijkersgilde der *Thaboristen* of *Sint-Pieter*.¹⁸

Jean Merckaert

Jean Merckaert werd geboren te Geraardsbergen, omstreeks 1730, als zoon van Korneel en Adriana Godefroy. Ongetwijfeld deed Jean Merckaert zijn humaniora in het toen befaamde College der abdij, het “*collège, icy devant fameux renommé par l'étude des bonnes lettres*”.

De Jezuïeten, vernieuwers van het onderwijs, hadden in hun *Ratio Studiorum* de nadruk gelegd op het spelen van Latijnse toneelstukken door de leerlingen, als probaat middel bij de studie van deze taal. Deze stelregel werd ook door de Benedictijnen in hun colleges gehuldigd. Zo zagen zij in de Sint-Adriaansabdij verschillende elkaar opvolgende leraars (Quentin du Retz uit Rijsel, en de Geraardsbergenaars Ant. Poplemon(t), Jak. De Henau, A. Coppens) Latijnse treurspelen en drama's schrijven die door de leerlingen bij speciale gelegenheden werden opgevoerd. Die toneeltraditie zou Merckaert later goed van pas komen.¹⁹ Jean werd lid van de aloude

Confrerie van Sint-Adriaan, die in 1627 door abt Lebrun gereorganiseerd werd, en dit met uitsluitend religieuze bedoelingen.

In 1715 trad de Broederschap ook op als rederijkerskamer wat op protest stootte van de *Thaboristen* (*Sint-Pieter*). Spijts het uitdrukkelijk verbod van de landvoogd, om nog toneel te spelen, ging de “gilde van Sint-Adriaan” enkele jaren later resoluut vertoningen geven: wereldlijke en geestelijke overheid hielden haar de hand boven het hoofd.

In de jaren 1756 en 1757 kwam het tot openlijke ruzies, waarbij scheldwoorden en klappen vielen, tussen de drieste leden van Sint-Adriaan en de oudere, erkende gilden van Sint-Pieter, Sint-Sebastiaan, Sint-Joris en, vooral Sint-Andries. Waarschijnlijk waren de Adrianisten onder invloed van het gerstenat, gebrouwen door de “prince” Paulus van den Herreweghe, eigenaar van de brouwerij “De Katte”. *Sint-Adriaan* kreeg tenslotte dezelfde rechten als de andere gilden.

In 1767 brachten ze hun lokaal over naar de Steenstraat, in een gebouw dat eigendom was van de brouwerij *De Kat*.²⁰

De Franse Revolutie schafte alle gilden en corporaties af, maar in 1801 verrees *Sint-Adriaan* onder de naam *De Meerschblomme* en gaf zij opnieuw toneelopvoeringen en richtte zij wedstrijden in.

Het als nationaal goed in 1796 verkocht lokaal werd in 1801

eigendom van Joseph Vanden Bossche, lid van *Sint-Adriaan* (“onzen Kunst-Broeder”) aangekocht.²¹

De stad kocht het gebouw nog voor 1830 aan en richtte er de Stadsschouwburg in, door de Geraardsbergenaar *Sent-Arjoeën* (*Sint-Arjaan*) genoemd. Met de opening van het Arjaantheater in december 1992 werd het gebouw in de Steenstraat definitief gesloten. Kort daarna werd het gesloopt om plaats te maken voor moderne woningen.

Jean Merckaert was facteur²² van *Sint-Adriaan*. Er kan hem met zekerheid één toneelstuk toegeschreven worden “De verrijssensisse van onzen Saligmaker Jezus Christus” dat tijdens de paasdagen van 1762 viermaal werd opgevoerd te Geraardsbergen. Dit stuk werd ook te Brussel opgevoerd²³.

Meestal waren de voortbrengsten van onze rederijkers anoniem en ze werden slechts bij uitzondering gedrukt zodat de handschriften vrij spoedig verdwenen. Enkel de gedrukte programma's of argumenten hadden kans op overleven. Veel titels kan men nog opdiepen uit bewaarde verslagboeken van de gilden. Het repertoire bestond meestal uit vertalingen uit het Frans. Heiligenspelen die in de vorige eeuw door de Jezuïeten werden geschreven en door de leerlingen van de colleges op de planken gebracht, zinnespelen of moraliteiten waarin aan de

¹⁷ E. SOENS, *op. cit.*, p. 114.

¹⁸ A. BATSELIER, *op. cit.*, p. 134.

¹⁹ P. BERGMANS, *Biographie Nationale XIV*, col. 443.

J.G.FREDERIKS en I.J.VAN DEN BRANDEN, *Burgerlijk Woordenboek der N. en Z. Ned. Letterkunde*, p.509

²⁰ DE PORTEMONT, *Recherches historiques...* II, p. 109.

²¹ E. VAN DER STRAETEN, *op. cit.*, p. 290

²² Een facteur of factor in de toenmalige rederijkerskamers is te vergelijken met een artistiek directeur in de hedendaagse toneelgezelschappen.

²³ J. SMEYERS, *op. cit.*, p. 359.

hand van onderwerpen ontleend aan de Bijbel, aan de kerkelijke en profane geschiedenis of pseudo-geschiedenis, deugden en ondeugden als personages optraden. De titels van deze laatste stukken spraken voor zichzelf en voor de moraliserende strekking van onze toneelgilden die allemaal een heilige tot patroon hadden, jaarmissen opdroegen, godsdienstoefeningen bijwoonden en processies opluisterden.

Aanhef van enkele titels, door elkaar genomen: “Wederspannigheydt gestraft....”, “De wraakzucht door wederwraak gestraft”, “De wulpsheyt van Margaretha van Cortona”, “Dwang doormin ofte gedwongen vriendschap”, “Onvergetelijke liefde” “Het veranderlijk leven”, “Het veranderlijk geval”, “Doorbaerende liefdekragt”, “De verdruckte onnoozelheyt”, “De standvastighe liefde van ...”, “Den rampzaligen ondergang”, “Den triumphanten Roomschen Keyzer...”, “De verkeerde vreedheyt...”, “De vraecke van Medea”, “De ongemeynde trouwe van Celion en Belinde”, “De voorzichtige dolheyt”, “De Spiegel der vrouwen” (de laatste vijf stukken werden tussen 1753 en 1772 door de Sint-Adriaansgilde opgevoerd). Ongetwijfeld heeft Merckaert wel enkele van deze stukken bewerkt of geregisseerd, misschien heeft hij zelf de laatste vijf stukken ook geschreven.

Met quasi zekerheid kan worden gesteld dat hij ook de auteur was van het treurspel, opgevoerd door “*de studerende Jongheyt van het oud en wijdvermaard*

college van de Abdij van den H. Adrianus, Martelaer binnen Geeraerdsberge” op 30 augustus 1774, en opgedragen aan de baron van Boelare, Charles Ghilain de Cassina, aan zijn echtgenote barones Catharina Henrica Francisca de Paula van Broeckhoven, gravin van Bergheyck, barones van Leefdael. De Cassinas patroneerden sinds 1627 de gilde van *Sint-Adriaan*. Vandaar dat de gilde het als een plicht zal beschouwd hebben dat stuk te schrijven en deze vertoning aan de jonggehuwden op te dragen. Voor Jean Merckaert, sinds 1760 deken van de gilde en sinds jaren geattitreeerde facteur, zal het een aangename plicht geweest zijn voor deze gelegenheid zijn pen te scherpen. De langgerekte titel die deugden en ondeugden vermeldt en waarin de namen van een pseudo-heilige en -koning als verpersoonlijking daarvan voorkwamen, is niet alleen kenmerkend voor het repertorium uit de 2de helft van de 18de eeuw maar vooral voor de onderwerpen die gekozen werden in het college van de abdij (vergelijk met “wederspannigheydt gestraft in den goddeloosen Jarbas, oudsten zone van Aardezones, koninck van Persien, 1717; De Onnooselheyt verdruckt door de ongerechtigheyt in den moedigen Beliserius, veldoversten van Keyzer Justinianus, 1760.²⁴ “De Onschuld verdruckt en de Standvastigheyt gekroont in den Heiligen en Glorieuzen Martelaer Herminegildus, door de Vreedheyt van zijnen vader Leovigildus, koning der visigoten. Dit treurspel zal het qua hol bombast en duistere onverstaanbaarheid -men moest

in alle geval plechtstatig en geleerd doen- niet moeten afgelegd hebben tegen het drama, door *Sint-Adriaan* in 1751 opgevoerd voor baron van Boelaere Pierre Philippe François de Cassina, vader van Charles François Ghislain: *Het veranderlyck geval, blij eyndig, verbeelt in Ismene en Gesnnonodus, prince van Albaniën, in zes bedrijven, opgedraegen aan den Seer Edele ende Hooghgeboren Heere Grave van Wonsheim, baron van den lande van Boelaer; Beir van Vlaanderen... ende aen de Seer Edele ende Hooghgeboren Vrouwe Marie Louise, baronesse de Plotho ende van Ingelmunster, syne gheselnede...*²⁵.

Om de bittere pil van dergelijk onverteerbare hoogdravendheden te vergulden werden tussen de bedrijven balletten ingelast en kon men na de vertoning een menuet, een quadrille of een gavotte dansen.

Met kunst heeft de volledige toneelliteratuur der rederijkers uit de 18de eeuw niets te maken en voor ons is alles wat zo ijverig bijeen werd geschreven compleet ongenietbaar. Maar zonder hen was er nu al lang geen sprake meer van een Vlaams cultuurbewustzijn. De Franse revolutie en de daaropvolgende 20 jaar durende Franse bezetting, drongen de moedertaal nog meer in het defensief en het is bijna een wonder dat ze als een feniks uit haar as verrees...verrijzenis voor een deel te danken aan rijmelaars en podiumspringers als Merckaert.

□

²⁴ E. SOENS, *op. cit.*, p. 65 en 76.

²⁵ P.P. VAN SPAGINGEN, *Spot en animositeit in de Brabantsche Zuidwest-hoek*, Brussel, 1960, p.74.